

Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizm'e (çeviren : Fatmagül Berktaş), Kaynak Yayınları, İstanbul 1985, 280 s.

Prof. Dr. Feroz Ahmad, yakın dönem Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi üzerine araştırmaları ile ülkemizde tanınmaktadır. Daha önce «İttihat ve Terakki 1908-1914 (Genç Türkler) Çeviren : Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul 1971, 300 s.» isimli kitabı ile Genç Türk hareketini ve İttihat Terakki hareketini inceleyen yazar, bu yeni kitabıyla 1908'den 1939'a kadarki dönem içinde İmparatorluk'tan ulusal devlete geçişi çeşitli yönleriyle işlemektedir. Kitap yazara ait sekiz makaleden oluşmaktadır. Yazarın daha önce yayınlanmış olduğu, herbiri ayrı önemi olan makalelerini bu sefer toplu olarak yayınlaması ve bunun Türkçeye tercüme edilmesi, Türk tarih araştırmacıları olduğu kadar kamu oyuna yansımaları bakımından iyi bir yaygın tarihçilik örneği teşkil etmektedir. Kitapta yer alan makaleler şunlardır:

1— Genç Türk Hareketi	9
2— Doğmakta Olan Bir Burjuvazinin Öyküsü : Genç Türklerin Sosyal ve Ekonomik Politikası 1909-1918.	34
3— Genç Türklerin Tarım Politikası	81
4— İttihatçıların Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle İlişkileri 1908-1914	112
5— 1908-1914 Yılları Arasında İngiltere'nin Genç Türklerle İlişkileri	174
6— Kemalist Türkiyede İdeoloji Arayışı 1919-1939	214
7— Kemalizmin Ekonomi Politikası	234
8— The Times (Londra) ve Kemalist Devrim 1930-1939	264

Herbiri ayrı önemi olan makaleler, diğer yandan konuları itibarıyla ekonomik, siyasî ideolojik, sosyal meseleleri aynı dönem içerisinde bir bütünlük sağlayarak işlemektedir. Böylece makalelerin birlikte bir kitap halinde yayınlanması büyük yarar sağlamıştır.

1— Genç Türk Devrimi :

1908 Temmuz ve 1909 Nisan Hareketleri ile Abdülhamid rejiminin yıkılmasını, istibdad karşısında örgütlenen Genç Türk hareketine bağlayan yazar, Abdülhamid rejimini, entrika, hile ve rüşvetin kol gezdiği, istikrarsız bir yönetim olarak belirtmektedir. Ekonomik ve mali çöküntü ve özellikle İngiltere Kralı ve Rus Çarının Reval'de buluşmaları ile Balkanlar konusunda Türkler'in aleyhine bir karara varmış olmalarının devrimci hareketi hızlandırdığını ve bunun sonunda, 1878'den beri askıya alınmış olan 1876 Anayasasını (Kanun-u Esasi) yeniden yürürlüğe koydurtan ayaklanmaya Abdülhamid'in 23 Temmuz 1908 de boyun eğerek II. Meşrutiyetin gerçekleştiğini açıklıyor.

Makalede, Abdülhamid rejimini yıkan İttihat ve Terakki'nin yeterli başarıyı sağlayamaması, onların yönetimi devralacak deney ve sağlam bir programdan yoksun olmalarına bağlanmaktadır. İttihat ve terakkinin siyasi ve sosyal faaliyetlerini, iktidarın liberaller tarafından elde edilmesi girişimleri ve İttihat Terakki'nin perde arkasından iktidarı yönlendirdiği anlatılıyor. 31 Mart (13 Nisan) olayı üzerine Hareket Ordusunun İstanbul'a gelişini yazar askerlerin politikaya müdahalesinin başlangıcı olarak kabul ediyor. Ancak yazarın vardığı sonuç, Türkiye tarihinde özellikle 1834'de kurulan Harp Okulunun oynadığı ilerici rolü yeterince değerlendirmedini, gerek 1908 öncesi, gerekse 1908 sonrası, özellikle İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet'in kurulmasında ordunun büyük yeri olduğunu noksan değerlendirmektedir. Özellikle «askerleşmiş bir hükümet ve siyasileşmiş bir kumanda gibi iki kötülüğe yol açan, ordunun politikaya karışması (B. Lervis, S. 232)» biçimindeki değerlendirmesiyle 1908 olayı ve daha sonraki dönem için paralellik kurması, yazarın yaklaşımını da belirliyor.

2— Doğmakta Olan bir Burjuvazinin Öyküsü :

Genç Türklerin Sosyal ve Ekonomik Politikası 1909-1918 :

Geleneksel Osmanlı Devlet Yönetiminde devletin bütün hayat alanlarına müdahalelerinin özellikle Türk unsuruna zarar verdiğini ve Avrupa'da hızla güçlenen bir burjuva sınıfının Türkler'de oluşmadığını belirten yazar, bunun Osmanlı Devletini hiçbir zaman kendi devleti kabul etmeyen, Kapitülasyonlar aracılığı ile kendi konsolosluklarının himayesini sağlayan, her türlü imtiyaza sahip yabancı tüccarlar veya daha yaygın biçimiyle levantenlere ve onların işbirlikçiliğini yapan rum, ermeni, yahudi tüccarlara yaradığını belirtiyor. İlk kez milli tüccar yaratabilmek politikasının İttihat Terakki ile baş-

ladığına dikkati çeken yazar, Genç Türk Devriminin, İmparatorluğu, Avrupa'nın denetiminden kurtarmak için öncelikle siyasi mücadele vermek zorunda kaldığını açıklıyor. Önemli bir kaynak inceleme- siyle yazılan makale, 1909-1918 dönemi koşullarının etkisini ve bun- ların Cumhuriyet Dönemindeki sonuçları işliyor.

3— Genç Türklerin Tarım Politikası 1908-1914 :

Yüzyıllardır ihmal edilmiş bir konu olan köy ve tarım meselesi- ne de ilk kez İttihat Terakki'nin planlı ve yenilikler yapmak ama- cıyla girdiğini ve bu başlangıcın ileride Türkiye Cumhuriyeti'ne de temel teşkil ettiğini belirten yazar, toprak meselesinin köy ve ağa meselesine köklü bir biçimde gidilemediğini, Tanzimattan beri ele alınmak istenen bir feodal düzen olan bu yapıyı bozmaya güç ye- mediğini açıklıyor. Tarıma önem veren İttihat Terakki'nin toprakta reform lâfını başlangıçta kullandıkları halde, kısa bir süre sonra bundan vazgeçtiğini, fakat tarımı teşvik edici önlemlerin yanısıra, tarım okulları açarak, gerekli bilgi üretimine önem veren İttihat Te- rakki'nin bu meseleyi de çözemediği görülüyor. Büyük bir sorun olan köylü ve tarım politikasının savaş yılları içinde istenilen sonuçları veremediğinin görüldüğünü makalesinde ele alan yazar, İttihat ve Terakki'nin 1918'de «Halka Doğru Cemiyeti» aracılığı ile köylülerin eğitimi ve refahı için kütüphaneler ve hizmetler sağlama yoluna gitmek istediğini bunda çok geç kaldığını, bu idealizmin Kemalizm'e intikal ettiğini ve M. Kemal'in «köylü efendimizdir» sözü ile politika- nın ilkelerinin de belirlendiğini, fakat sonunda statükonun değiştiri- lemediğini ileri sürüyor. Türkiye'nin 1912-1922 yılları arasında, on yıl savaş ve bunun sonunda harap bir ülke, nüfusu azalmış, yokluk, has- talıklar içinde perişan bir halk, sermayesi olmayan, dış borçları ve kapitülasyonları tasfiye ederken, ekonomisini millileştiren, alt yapı- sını kendi olanaklarıyla yaratmaya çalışan bir devlet olduğunu göz önüne almadan tarım ve köylü meselesinde bir yargıya varmak yü- zeyde kalan bir yorum olur. Bu bakımdan Cumhuriyet Dönemi, hatta İttihat Terakki Dönemi'ni bütün koşulları ile incelemek, yapılmak istenen ile yapılanın tesbiti ve başarısızlıkların sebeplerinin teşhisi ayrıca önem taşımaktadır.

4— İttihatçıların, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri, 1908-1914 :

Yine 1908-1914 döneminin işlendiği, özellikle cemaatler meselesi- nin ele alındığı bir makale. The Times'den yaptığı alıntıda, bütün cemaatlerin 1908 devrimini birlikte sevinçle karşıladığını, fakat Yahudiler hariç, Rum ve Ermenilerin, ilk heyecanın geçmesinden

sonra kendi politikalarına döndüklerini belirten yazar, «Rum ve Ermenilerin, kısa zamanda, İttihatçıların emellerinin kendi geleneksel ayrıcalıkları ve uzun vadeli çıkarları ile uyum içinde olmadığını bilincine vardılar» diyerek konuya dikkati çekiyor. Millet sisteminin Osmanlı İmparatorluğundaki cemaatler anlamına değinerek, Yahudiler dışında bütün Hristiyan cemaatlerinin (millet) Avrupa'da kendilerini koruyacak hamiler bulduklarını ve bunun Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasındaki etkilerini ve İttihat Terakki'nin bu meseleye verdiği önemi ele alan makale, İttihat Terakki'nin politikasını inceliyor. Balkan Savaşı'nın sonucunun İttihat Terakki'nin milli politikasına nasıl etki yaptığını açıklayan yazar, Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri ile İttihat Terakki'nin ilişkilerini ayrı ayrı ele alıyor, Balkan Savaşı'nda Türklerle birlikte zulüm gören Yahudiler'e güven duyulduğunu bunun Cumhuriyete de miras kaldığını yazıyor.

5— 1908-1914 Yılları Arasında İngiltere'nin Genç Türklerle İlişkileri :

1908 Devriminin İngiltere tarafından iyi karşılandığını, Abdülhamid'in İngiliz aleyhtarı ve Alman dostluğuna dayanan politikasının yıkılmış olmasının umut verici olduğuna dikkati çeken yazar, İttihat Terakki'nin de İngiltere ile iyi geçinmeye özen gösterdiğini ve Mısır ile Kıbrıs meselelerini de ılımlı bir şekilde ele aldığını belirtiyor. Ancak İngiltere'nin diğer yandan 1907 İngiliz-Rus yakınlaşmasından da kopmadığı belirtiliyor. İttihat Terakki İngiltere başta olmak üzere Fransa ve diğer Avrupa devletlerine yakınlaşmak istemekte, İngiliz yanlısı Kâmil Paşa'yı desteklemektedir. Fakat İngiltere üçlü İtilâfın kuvvetini koruyabilmek için Türkiye'yi feda etmektedir. Trablusgarp ve Balkan savaşları İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu'nun arasını daha da açtı. İttihat Terakki Almanya'ya yaklaştı. İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşında yansız kalmasını istemesi de İttihat Terakki'yi inandırmadı ve savaşa Almanya yanında katıldı. Yazar bu makalesiyle dış ilişkileri ve politikası bakımından İttihat Terakki'yi ve dönemini ortaya koymaktadır.

6— Kemalist Türkiye'de İdeoloji Arayışı 1919-1939:

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası çok partili demokrasiye geçişini, iddia edildiği gibi İnönü'nün, savaş sonrası demokrasilerin üstün gelmesi ve dış etkilerle Türkiye'yi demokrasiye geçirdiği gibi basit bir mesele olmadığını belirten yazar, demokratikleşme olayının ipuçlarının bizzat Kemalist ideolojinin içinde bulunduğunu ve Kemalist rejimin idealinin de bu olduğu yargısına varmaktadır. Bu yargısının açıklamasını, Türkiye'nin modernleşmesi hareketinin özünde arayan yazar, dönemi fikri ve eylem yönleriyle incelemektedir.

7— Kemalizm'in Ekonomi Politigi:

Kemalizm ideolojisi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yılının (1908-1918) ideolojisi arasındaki etki ve ilişkilerin göz ardı edilemeyeceğini, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi aydınların Kemalist ideoloji ile birleşmelerinin önemini vurguluyor. Atatürk Döneminin ekonomi politigini ele alan yazar, korumacı bir uygulama ile bir ticaret burjuvazisi yaratmaya çalışıldığı, İstiklâl Savaşı'nda bunun esaslarının konduğu, ekonomik bağımsızlık tezinin devamlı izlendiği belirtiliyor. Fakat yine de mandacıların veya Bekir Sami Bey'in Fransızlarla Londra'da yaptığı anlaşmaların milli bağımsızlık içinde çatlak sesler olmasına dikkati çeken yazar, Kemalist milli bağımsızlık tezinin, tam ekonomik ve mali bağımsızlıkla açıklanabileceğini ileri sürüyor. Ancak Cumhuriyet Dönemi uygulamasının, istenilen hedeflere varılmasında yeterince başarılı olunamadığını ileri sürüyor. Devletçiliğin doğuşunu ve Kemalist ekonomik politikasının başarısının ancak 1945'lerden sonra görüldüğü sonucuna varıyor.

8— The Times (Londra) ve Kemalist Devrim 1930-1939:

The Times'ın İngiliz hakim sınıfının gözü, kulağı olduğunu belirterek makalesine başlayan yazar, The Times'ın Türkiye ile ilgili yazılarının İngiliz halkının genel yaklaşımını göstereceğini belirtiyor. Genç Türk hareketi, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı ile Musul meselesinin Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilere etkisi sebebiyle Türkiye aleyhtarlığını doruk seviyesine çıkartan The Times 1930'da Türk-İngiliz ilişkilerinin düzelmesiyle birlikte ılımlı bir çizgiye gelmiştir. Gerek iç meseleleri yönünden, gerekse Türk-Sovyet ilişkileri ve Doğu Akdeniz'de beliren İtalyan tehdidi sebebiyle The Times'ın 1934'den sonra Türkiye'ye karşı daha olumlu yazılarıyla Türk-İngiliz yakınlaşmasında önemli rol oynadığını belirten yazar, Türkiye'nin iç yapısındaki köklü değişiklikleri de gazetenin olumlu gördüğünü yazmaktadır.

Birbirini tamamlayan Sekiz makalesiyle Prof. Dr. Feroz Ahmad Türkiye Cumhuriyeti ile İttihat Terakki dönemi arasında siyasi, sosyal ve ekonomik etkileri kurmakta, Türk okuyucusuna yeni bilgiler getirerek ışık tutmaktadır. Aynı dönemi inceleyen ilk yazarlardan Ahmed Emin Yalman ve genç kuşak araştırmacılardan Zafer Toprak'la birlikte Feroz Ahmad'ın da çok önemli bir yeri olduğunu belirtmekte ayrıca yarar görmekteyiz.

Ergün Aybars